

In Memoriam

In memoriam of the Ichthyologist Saulius Stakėnas (1971–2021)

'In Memoriam of Ichthyologist and Scientist Saulius Stakėnas' presents a scientific biography of the ichthyologist Saulius Stakėnas, doctor of biomedical sciences. Dr Saulius Stakėnas was born in Vilnius on 6 November 1971. He studied biology at the Faculty of Natural Sciences of Vilnius University and pursued his scientific career at the Institute of Ecology of Vilnius University (presently the Nature Research Centre). In 2002, Saulius successfully defended his doctoral dissertation 'Habitat Selection Strategy of 0+ Fish in the Rivers of Lithuania'. In 2004–2005, he was building his career as a researcher at the Centre for Environment, Fisheries, and Aquaculture Science (CEFAS) in the United Kingdom (under the EU programme Marie Skłodowska-Curie Actions). After traineeship, Saulius took the position of a senior researcher at the Laboratory of Ecology and Physiology of Hydrobionts, Institute of Ecology of Vilnius University, and later the position of a senior researcher at the Nature Research Centre. Dr Saulius Stakėnas deserves to be named the pioneer in the application of the telemetry method for fish migration in Lithuania and an expert of the management and restoration of the stocks of European eel, Atlantic salmon, sea trout, and Atlantic sturgeon in the country. His scientific career encompassed a broad range of activities, including scientific supervision of master and doctoral students and participation in multiple national and international projects; he authored or co-authored over 30 peer-reviewed research articles and wrote multiple popular science publications. The community of the Nature Research Centre lost their colleague Dr Saulius Stakėnas on 16 November 2021.

Prisimenant ichtiologą Saulių Stakėną

Nežinai dienos, nei valandos,

Nežinai, širdis kada sustos.

Vilčių lauželį kūreni – gy-ve-ni.

(Iš rašytojo Vytauto Bubnio senos užrašų knygelės.)

Gamtos tyrimų centro bendruomenė 2021 11 16 neteko kolegos ichtiologo, biomedicinos mokslų daktaro Sauliaus Stakėno, gimusio 1971 m. lapkričio 6 dieną Vilniuje. Baigęs vidurinę mokyklą, jis studijavo biologiją Vilniaus universiteto Gamtos fakultete. Dar būdamas studentas Saulius atvėrė Vilniaus universiteto Ekologijos instituto duris. Jo mokslinė veikla prasidėjo ir vėliau tęsėsi Žuvų ekologijos ir fiziologijos laboratorijoje, Gėlųjų vandenų ekologijos sektoriuje. Anuomet mokslininkai tyrė Lietuvos upių ichtiofaunos ekologinius ir produkcinis procesus. Sauliui buvo pasiūlyta nauja kryptis – žuvų jauniklių bendrijų ir populiacijų upėse tyrimai. Kadangi žuvų bendrijų šiųmetukai Lietuvos upėse beveik nebuvo tyrinėti, jam teko kruopščiai ir kantriai rinkti medžiagą ekspedicinėse išvykose prie daugelio Lietuvos upių. Apibendrinęs tyrimų duomenis, 1995 m. parengė diplominį darbą ir sėkmingai baigė studijas Vilniaus universitete.

Susidomėjimas žuvų moksliniais tyrimais neišblėso, tad baigęs Universitetą 1995–1998 m. dirbo Ekologijos institute asistentu, 1998–2002 m. studijavo doktorantūroje ir 2002 m. apgynė daktaro disertaciją „Žuvų šiųmetukų buveinių pasirinkimo strategija Lietuvos upėse“ (mokslinis vadovas – prof. habil. dr. Juozas Virbickas). Joje Saulius rašė, kad laiko ir erdvės požiūriu šiųmetukai yra labiausiai nuo aplinkos priklausoma žuvų gyvavimo ciklo grandis. Specifinė jų gyvenamoji aplinka lemia didesnę gausos, rūšių įvairovės, bendrijų struktūros svyravimą nei suaugusių žuvų. Todėl šiųmetukų ir aplinkos ryšių tyrimai ypač svarbūs tiriant upių ekosistemų stabilumą ir būklę. Mokslinė prasme šis darbas buvo labai svarbus įvairių žuvų rūšių populiacijų ir bendrijų tyrimams, jų funkcionavimo dėsningumams pažinti, o taikomąja prasme – žuvų produkcijos procesų upių ekosistemose tyrimams. Apgynęs disertaciją Saulius 2002–2003 m. dirbo Ekologijos instituto mokslo darbuotoju, 2004–2005 m. pagal ES Marie Curie programą – Aplinkos, žuvininkystės ir akvakultūros mokslų centro (CEFAS, Jungtinė Karalystė) mokslo darbuotoju. Čia įsisavino naują žuvų migracijos tyrimo telemetrijos priemonėmis metodiką, kurią vėliau pritaikė Lietuvoje, todėl pelnytai yra laikomas žuvų migracijos telemetrinių tyrimų pradininku. Sugrįžęs į Lietuvą nuo 2006 m. jis dirbo vyresnioju mokslo darbuotoju Ekologijos institute, o nuo 2011 m. – vyresnioju mokslo darbuotoju Gamtos tyrimų centre. Pirmieji telemetriniai tyrimai buvo atlikti vykdant lašišų ir šlakų išteklių atkūrimo ir gausinimo programą, o vėliau ir kitus įvairius tyrimus: nustatant žuvų neršimo teritorijas ir jų svarbą, įvertinant žuvitakių efektyvumą, monitoringą, tarprūšinę žuvų konkurenciją, išaiškinant žuvų pasirenkamas buveines, atkuriamų žuvų rūšių populiacijų patiriamus nuostolius (dėl plėšrūnų, įvairių žvejybos formų, natūralių žūčių), antropogeninės veiklos poveikį žuvų migracijai ir elgsenai.

Pirmosios žuvis, sužymėtos radijo dažninio atpažinimo, radijo akustiniais žymekliais, buvo lašišos ir šlakiai. Remiantis radijo telemetrijos tyrimais buvo įvertintas Siesarties upėje įrengtas Valtūnų HE žuvitakis, vėliau – ir žuvitakiai Vilnios upėje, jų efektyvumas lašišinių žuvų rudėnės migracijos metu. Pasiūlytos priemonės žuvitakių efektyvumui pagerinti. Naudojant konvencinius ir radijo žymeklius buvo tirtos ne tik lašišos, šlakiai, bet ir migruojantys unguniai, taip pat retosios rūšys (aštriašnipiai eršketai), jų buvimo vietos Nemuno baseine, Kuršių mariose ir Baltijos jūroje.

S. Stakėno mokslinių interesų kryptis palaipsniui plėtėsi – domėjosi ichtiologija, žuvininkyste, ekologija, gamtosauga, konsultavo žuvų pralaidų, hidroelektrinių poveikio ir užtvankų upėse šalinimo klausimais. Vadovavo Vilniaus universiteto studentų ir Ekologijos instituto doktorantų moksliniams darbams, daugiau kaip 20-iai įvairių projektų, dalyvavo daugiau kaip 60-yje nacionalinių ir tarptautinių projektų, buvo žinomas europinių ungurių, atlantinių lašišų ir šlakkių, aštriašnių eršketų išteklių valdymo ir atkūrimo ekspertas. S. Stakėnas paskelbė arba buvo bendraautoris per 30 recenzuojamų mokslinių straipsnių, parašė daug mokslo populiarinimo publikacijų.

...Nespėta apie daug ką pakalbėti, pakeliauti po pasaulį, nespėta užbaigti pradėtų darbų. Mums liko jo moksliniai darbai, idėjos ir prisiminimai apie linksmą, darbštą žmogų, kupiną entuziazmo ir tikrą Lietuvos patriotą. Geru ir gražiu žodžiu minėdami palydėjome Saulių į Rokantiškių kapines Vilniuje.

Dr. Vytautas Kesminas